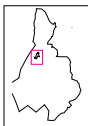

Bolinders (11)

Beskrivning

År 1906 köptes Kallhälls gård via ett ombud av Bolinders mekaniska verkstad. Firman hade startats 1845 av bröderna Jean och Carl Gerhard Bolinder och låg på Kungsholmen i Stockholm. Anledningen till att en del av produktionen nu flyttades till Kallhäll var att man saknade expansionsmöjligheter i Stockholm. Dessa fanns i Kallhäll. Samtidigt hade platsen också ett mycket bra läge ur kommunikationssynpunkt, invid Mälaren och Västeråsbanan, vilket möjliggjorde transporter både till sjöss och till land. Fabriksanläggningen byggdes upp i anslutning till Kallhälls gård. Bolinders lät omgående uppföra verkstadsbyggnader

och arbetarbostäder och 1909 var produktionen igång.

De första fabriksbyggnaderna var gjuteri, pressarverkstad, spisverkstad och kraftstation. Genom åren har fabriken byggts ut ytterligare, samtidigt som en del byggnader har rivits.

En uppdelning av företaget skedde 1932-33, då Kallhällsfabriken blev ett eget bolag under namnet Bolinders Fabriks AB. År 1956 köptes merparten av detta bolag upp av Svenska Maskinverken, som även övertog lokalerna. Efter det att Svenska Maskinverken 1979 sålts vidare till Götaverken Ångteknik AB lades all produktion ned, medan försäljningssidan fanns kvar ytterligare en tid. Numera hyrs fabriks- och kontorslokalerna ut till olika småföretag. Bolinderområdet ägs idag av ett fastighetsbolag.

Innan Bolinders kom till Kallhäll fanns här flera gårdar och jordbruket var den huvudsakliga näringen. Under Erik August Bolinders tid förvandlades Kallhäll till ett slags ”brukssamhälle”, där Bolinders styrde både samhället och dess invånare. Detta var möjligt i och med att företaget var ortens enda arbetsgivare och dessutom ägare av all mark. Efter Erik August Bolinders död 1930 minskade den hårda styrningen av samhället successivt.

Miljö

Den mest intressanta delen av Bolinders är de äldsta fabriksbyggnaderna som uppfördes vid etableringen. De är låga och långsmala och direkt anpassade för den produktion som fanns här. Byggnadsmaterialet är tegel, genom stora fasad- och takfönster släpptes ljuset in. Den arkitektoniska utsmyckningen begränsar sig till dekorativt utformade trappstegsgavlar.

Av intresse är också den gamla huvudbyggnaden vid Kallhälls gård, som till en början fungerade som sommarnöje för Erik August Bolinder och hans familj. Efter dennes bortgång kom byggnaden att fungera som huvudkontor för Bolinders Fabrik AB. Från att ha varit sommarvilla i trä med lövsågssnickrier och punschveranda, förändrades den till en stram, ljusputsad byggnad med klassicistiska referenser. Ombyggnaden och det sätt på vilket den genomförts kan ses som en manifestation av Bolinders ställning i Kallhäll.

Invid huvudbyggnaden finns en liten välbevarad biljardsalong i trä, klädd med gul panel, med fönsteromfattningar och andra detaljer hållna i grönt.

Bolinders strand

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 88:

”Bolinders etablering i kommunen blev upphovet till hela samhället Kallhäll och bolaget kom att styra ortens utveckling långt fram i tiden. Fabriken är dessutom ett av Stockholmstraktens bästa exempel på hur många industrier flyttade ut från staden som en följd av stigande tomtpriser och brist på utrymme. Möjligheterna att ansluta stickspår till järnvägen och sjöförbindelserna var kanske de viktigaste faktorerna vid val av lokalisering. De välbevarade fabriksbyggnaderna i tegel är goda representanter för det tidiga 1900-talets rådande ideal inom industriarkitekturen”.

”Stockholmsregionens kulturhistoriska miljöer. Stadsbygdens kulturmiljöer, del 2” s 33:

”...Sammantaget har området höga regionala bevarandevärden med de gamla industribyggnaderna, arbetarbostäderna och Bolinderbyn som väl sammanhållna helheter. Anläggningen ger exempel på hur ett företag helt kommit att dominera en bygd såväl företagsekonomiskt, socialt som arkitektoniskt genom bebyggelsens gruppering och utformning. Därmed lades också grunden för samhällets uppkomst”.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

För området gäller en detaljplan från 2001-08-30 som gav möjligheter att bygga 500-600 lägenheter. Ytterligare detaljplaner som ytmässigt är mindre omfattande har tagits fram eller planeras att tas fram. De äldre fabriksbyggnaderna har delvis rustats upp för att användas för olika verksamheter.

Bolinders och Maskinverkens gamla fabriksområde står inför en kraftig förändring, där de gamla och idag ganska slitna fabriksbyggnaderna bevarats och fått nya användningsområden. I och med att de nu omges av ny bostadsbebyggelse har karaktären av industriområde förändrats. De stora maskinhallarna och kontorsbyggnaden från Maskinverkens tid har rivits för att ge plats åt bostadsbebyggelse. Samtidigt har området blivit mer tillgängligt för allmänheten, bland

annat genom att en strandpromenad har anlagts.

Fabriksbyggnaderna från Bolindertiden samt huvudbyggnaden och biljardsalongen har fått skydds-beteckningar i detaljplanen. I allén upp mot huvudbyggnaden har två radhuslängor uppförts. Parken bakom huvudbyggnaden hålls öppen ned mot Mälaren.

Huvudbyggnaden byggdes 2015 om till lägenheter, efter att ha använts som kontor i över 70 år, och fungerar därmed återigen som bostadshus.

Förslag till åtgärder

Skyddsbestämmelserna i detaljplanen var tänkta att ge skydd för de kulturhistoriska värdena men i samband med efterföljande detaljplaner har skyddet för ett par fabriksbyggnader tagits bort. Det innebär att de har rivits eller planeras att rivras för att ge utrymme för nya bostadshus.

Fabriksbyggnader från den tidiga Bolinderepoken

Huvudbyggnaden vid Kallhälls gård

Basvillan och Glasvillan (12)

Beskrivning

Basvillan och Glasvillan är de enda två bevarade arbetarbostäderna av totalt tjugoen, som Bolinders lät uppföra. De första femton arbetarvillorna uppfördes 1907-1913 och ytterligare sex tillkom under 1920-talet. De låg på sidorna om järnvägen och varje hus innehöll fyra eller fler lägenheter.

Basvillan har fått sitt namn av att det här bodde flera förmän, medan Glasvillan döpts efter de stora fönsterpartierna. Båda är klädda med locklistpanel, som ursprungligen var avfärgad i falurött. Den ena villan gulmålad senare, men återfick vid en renovering 1996 sin röda färg. Sadeltaken är täckta med tegel.

Båda villorna har genomgått smärre förändringar, men har i stort sett kvar sitt ursprungliga utseende.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 89:

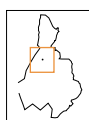
”De två husen är de enda kvarvarande arbetarbostäderna av den äldsta typen vid Bolinders. Byggnaderna är i huvudsak välbevarade sedan byggnadstiden och de är en viktig del av Bolinders och Kallhälls historia”.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

Basvillan och Glasvillan omfattas av detaljplan för dubbelspåret, D971218. Båda har bestämmelsen Q till skydd för de kulturhistoriska värdena.

Förslag till åtgärder

Beteckningen Q i detaljplan ger Basvillan och Glasvillan tillräckligt skydd.

Basvillan

Glasvillan

Rondellen (13)

Beskrivning

Bolinders sålde 1953 ett markområde till HSB, som här uppförde tre bågformade flerfamiljshus, efter en stadsplan av arkitekt Sune Lindström. Det var första gången som Bolinders tillät en utomstående intressent att bygga i Kallhäll.

De tre husen är placerade i en oval form omkring en stor gemensam gård med grönytor och lekplats. I utkanten av gården finns också parkeringsplatser.

Bostadshusen är tre våningar höga med vindsvåning. De är putsade och färgsättningen var ursprungligen hållen i grått och gult med gröna snickerier och balkongräcken. Vid en renovering i början av 1990-talet användes dock en ljusare färgskala, även om renoveringen i övrigt skedde med varsamhet. Taken är flacka plåtklädda sadeltak.

Lägenheterna upplåts med bostadsrätt.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 89:

”Rondellen är ett arkitekturhistoriskt mycket intressant bostadsområde från 1950-talet med en avancerad och väl genomtänkt stadsplan. Husen är i detalj välbevarade från 1950-talet och de är mycket goda exempel på bostadsbyggande med höga ambitioner från detta decennium. Av intresse är också att den bågformade byggnadsplanen fått ett flertal efterföljare i Kallhäll”.

Gällande planer och bestämmelser

För Rondellen gäller byggnadsplan B521105.

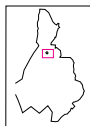
Förslag till åtgärder

Rondellen bör förses med skyddsbestämmelser om det blir aktuellt med en eventuell detaljplaneändring. Det är viktigt att slå vakt om helhetsmiljön, men också om bevarade ursprungliga detaljer, som bidrar till helhetsintrycket. Av stor vikt för miljön är den stora öppna parken inne i kvarteret.

En del av Rondellen

Stålringen (14)

Beskrivning

I början av 1960-talet byggdes ett större villområde i Kallhäll av byggnadsfirman Widmark & Platzer. Arkitekt var Lars Henschen. Villorna förlades utmed två gatusystem, Stålringen och Tenningen.

Byggnaderna ligger med gavlarna ut mot gatan. Fasaderna är putsade med beige spritputs med dekor av ljusare slätputs. Villorna har branta sadeltak, täckta med rött lertegel. Flera villor har fått ändrad färgsättning och ibland också ändrat fasad- och takmaterial sedan byggnadstiden, men den huvudsakliga karaktären finns bevarad.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 91:

”Villorna på Stålringen har en för 1960-talets villaområden typiskt enkel utformning. Hustypen förekommer på flera ställen i Järfälla och Widmark & Platzers arkitekt har med enkla medel givit husen ett dekorativt och harmoniskt utseende. Området har givits ett livfullt utseende genom att gatan är utlagd som en slinga på sluttande mark. Detta intryck förstärks även av att man i områdets utkanter sparar delar av den ursprungliga barrskogsvegetationen”.

Gällande planer och bestämmelser

För Stålringen gäller stadsplanen S800212. Den maximala byggnadsytan får ej överskrida 200 m², vilket innebär att byggrätter kvarstår. En smal remsa närmast gatan får inte bebyggas. En del villor ligger invid denna och får alltså inte byggas till åt gatan, medan de villor som ligger längre in på tomterna är möjliga att bygga till även mot gatan. Något skydd för de kulturhistoriska värdena finns inte.

Förslag till åtgärder

Det är viktigt att försöka bevara områdets huvudsakliga karaktär och att slå vakt om gaturummet. Vid renoveringar bör man eftersträva att bibehålla ursprungliga material samt färgsättning. Eventuella tillbyggnader bör förläggas åt trädgårdssidan, tillkommande takkupor bör harmonisera med byggnadernas utformning.

Stålringen

Bolinderbyn – Skogstorp - Trehörningen (15)

Beskrivning

Under 1940-talet expanderade Bolinders. I och med att arbetsstyrkan utökades vid fabriken behövdes fler bostäder i Kallhäll. Företaget tog därför initiativ till att bygga radhus och villor för sina anställda. Villkoret för att få hyra eller köpa sin bostad var anställning vid Bolinders. Detta ledde till en uppmärksammad konflikt, när företaget försökte vräka arbetare som slutade sin anställning. En rättslig prövning resulterade i den så kallade ”Lex Bolinder”, som gav arbetarna rätt att bo kvar.

Längorna med radhus längs med Bolindervägen påbörjades 1945, efter ritningar av Malte Klev. Varje radhus innehåller åtta lägenheter om tre rum och kök i två våningar, samt ett källarplan. Radhuslängor med sju lägenheter förekommer också. Några radhuslängor har burspråk. Även variationer på planlösningarna förekommer. Sammanlagt uppfördes 21 radhuslängor. Villorna uppfördes öster om radhusbebyggelsen och bestod även de av tre rum och kök,

Bolinderbyn

samt källare. De är av egnahems-karaktär, av en typ som är vanlig i många stockholmsförorter.

Skogstorpområdet är dock det enda större sammanhängande området i Järfälla med denna typ av egnahemsbebyggelse. I området byggdes också två flerfamiljshus med affärer i bottenvåningen.

Några år senare, 1950-52, uppfördes vid Källtorpsvägen ytterligare fyra flerfamiljshus i tre våningar i kvarteret Trehörningen.

Radhusen är upplåtna med bostadsrätt, medan villorna är privatägda, liksom flerfamiljshusen i Trehörningen.

Miljö

Viktiga drag för miljön i området är

Tomternas utformning

- Radhustomterna är små, men genom att de inte är avgränsade från varandra så ger de intryck av att vara större.
- Villatomterna är större än radhustomterna, men inte så stora att de kan styckas.
- Trädgårdarna är uppvuxna med planteringar, buskar och träd.
- Vid Trehörningen finns en stor gemensam grönyta i kvarteret där den ursprungliga vegetationen med tallar och björkar har sparats.

Byggnadernas placering och utformning

- Radhusen ligger symmetriskt placerade i längor, något indragna från gatulivet.
- Villorna har en friare placering och ligger ibland med huvudfasaden, ibland med gavelfasaden åt gatan. De är dock nästan alltid indragna ett stycke från gatan.
- Radhusen är i två våningar med källare. Taken är enkla sadeltak.
- Villorna har en enkel utformning, de är överlag i en våning med källare och garage. Flera villor har byggts till under senare år. Enkla sadeltak är den dominerande takformen.

Villa i Skogstorp

Trehörningen

Material och färgsättning

- Det ursprungliga fasadmaterialet på radhusen var ljust målad locklistpanel, men de kläddes på 1970-talet in med plåtpanel i en dovre färgskala.
- Villorna hade från början också locklistpanel som målats i ljusa färger såsom grått, gult, beige eller ljus puts. Många har dock genomgått förändringar, både när det gäller fasadmaterial och färgskala. De bäst bevarade villorna ligger kring Relävägen.
- Tegel är det vanligaste taktäckningsmaterialet. Ursprungligen var det rött lertegel, men i flera fall har både material och färg bytts ut, t ex mot svart betongtegel.

Flerfamiljshusen vid Trehörningen är typiska exponenter för det tidiga 1950-talet. Husen är varsamt utplanterade i den befintliga terrängen, där träd och övrig vegetation sparats. De är tre våningar höga, med tegeltäckta sadeltak och slätputsade i en ljus färgskala. Vid en senare renovering har balkongerna bytts ut, men de nya balkongerna harmonierar med arkitekturen i övrigt.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 92:

”Bostäderna är ett av de sista exemplen i länet på hur ett företag aktivt engagerade sig för de anställdas boendeförhållanden och är härigenom

ett samhällshistoriskt mycket viktigt område”.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

För Bolinderbyn och Skogstorp gäller i huvudsak byggnadsplan B471006. För radhusen får endast 1/5 av tomtens bebyggas. När det gäller villabyggelsen anger bestämmelserna att tomterna ej får underskrida 1 000 m² och att den maximala byggnadsytan får uppgå till 150 m², varför många villor har ytterligare byggrätt kvar. En mindre byggnadsplan, B500223, rör ändring av kvartersmark inom området.

Trehörningen omfattas av byggnadsplan B510207. Inga ytterligare byggrätter finns och området mellan flerfamiljshusen är utlagt som allmän parkmark.

Förslag till åtgärder

Om det blir aktuellt med nya detaljplaner bör både radhusen och flerfamiljshusen vid Trehörningen förses med skyddsbestämmelser. Bolinderbyns historia och det konsekventa sätt på vilket planeringen genomförts motiverar denna beteckning. Det är dock i högsta grad önskvärt att man, när det blir dags att åter renovera

fasaderna, återgår till en fasadbeklädnad av den ursprungliga typen, med stående locklistpanel eller puts. Det är också betydelsefullt att alla radhuslängorna, såväl inom den enskilda huslängan, som området i sin helhet, har samma typ av fasadmaterial samt en genomtänkt färgsättning, eftersom områdets homogenitet är av största vikt för helhetsmiljön. Bygglovplikten bör därför utökas till att omfatta alla fasadförändringar.

Flerfamiljshusen vid Trehörningen är ett tidstypiskt exempel på det tidiga 1950-talets planeringsideal och ett av de bäst bevarade i Järfälla. Detta gäller såväl byggnaderna som den närmiljö de ligger i. Om det blir aktuellt med en ny detaljplan bör skyddsbestämmelser införas.

För Skogstorp gäller att den huvudsakliga karaktären fortfarande finns i behåll, även om många villor förändrats genom om- och tillbyggnader samt av byte av fasad- och takmaterial. Här bör man bemöda sig om att slå vakt om karaktären och då framför allt om gaturummet. Eventuella tillbyggnader bör endast tillåtas åt trädgårdssidan och i samband med renoveringar bör man eftersträva att material och färger anknyter till de ursprungliga. Någon skyddsbezeichnung i plan är inte aktuell.

Skogstorp

Björkliden - Kallhälls villastad (16)

Beskrivning

Björkliden hörde tidigare till Viby gård i Sollentuna. 1912 började man stycka av tomter för egnahem. Området blev attraktivt för de Bolinderarbetare som ville bygga eget, eftersom Bolinders konsekvent vägrade att upplåta mark i Kallhäll.

Av samma skäl tvingades också Missionsförsamlingen, som startade 1913, att uppföra sitt missionshus på Häradsallmänningsens mark. Folkets Husföreningen köpte tomt i Björkliden och byggde ett Folkets Hus 1936-37, i en stram funktionalistisk stil. Båda byggnaderna finns kvar, även om motorvägen idag skär av missionshuset från Björkliden. Detta var också fallet med en liten kiosk (Walls kiosk) som låg invid gamla Enköpingsvägen.

Först 1955 inkorporerades Björkliden med Järfälla.

Miljö

Typiska drag för den äldsta egnahemsmiljön i Björkliden är

Tomternas utformning

- Tomterna var ursprungligen stora (1500-2000 m²), men har i flera fall styckats.
- Trädgårdarna är uppvuxna med planteringar, buskar och fruktträd.

Byggnadernas placering och utformning

- Bostadshusen ligger ofta centralt placerade på tomterna.
- De är av egnahemstyp med en ganska enkel utformning, vanligen i en våning med källare och inredd vind.
- Taken är sadeltak, ofta brutna, med brant fall.

Material och färgsättning

- Fasadmaterialet är ofta träpanel, såsom slätpanel eller locklistpanel.
- Färgskalan är ljus, även falurött förekommer.
- Det vanligaste takmaterialet är rött lertegel.

Av betydelse för uppfattningen av miljön är också de smala vägarna utan trottoarer. Trots att en del tomter styckats och flera egnahem byggts om, finns ändå en äldre karaktär bevarad. Viss kompletteringsbebyggelse har också tillkommit, som inte alltid anpassats till miljön.

Kallhälls gamla Folkets Hus och Missionshuset är båda exteriört välbevarade sedan byggnadstiden. Samtliga är uppförda i trä och klädda med locklistpanel, som målats i ljusa färger. Folkets Hus ägs av Järfälla kommun, medan Missionshuset i mitten av 1990-talet såldes till en privatperson, eftersom församlingen inte längre hade behov av lokalerna.

Walls kiosk fungerade som kiosk fram till 2009, men stod därefter tom. Den brann ned 2013.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 95:

”Villabebyggelsen i Björkliden, liksom placeringen av Folkets Hus och Missionshuset, utanför den av Bolinders ägda marken berättar om

Bolinders starka grepp om Kallhäll och är därför en viktig del av såväl företagets som samhällets historia. Läget på andra sidan Enköpingsvägen understryker också den tidigare kommun- och ägo gränsen mot Kallhäll.

Många av villorna är ombyggda, men områdets karaktär med mindre villor på lummiga trädgårdstomter är fortfarande tydlig.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

För Björkliden gäller byggnadsplan B770824. Byggrätter återstår och något skydd för de kulturhistoriska värdena finns inte. En mindre detaljplan, D970828, med genomförandetid till 20120916, omfattar tre tomter utmed Bodaängsvägen.

Kallhälls gamla Folkets Hus omfattas av detaljplan D940323, där en qA-beteckning finns, vilket anger att fastigheten är av kulturhistoriskt värde samt att den får användas för allmänt ändamål (samlingslokaler).

Förslag till åtgärder

Flera egnahem har förändrats genom om- och tillbyggnader samt genom att traditionella material och färger bytts ut mot mer moderna. I samband med bygglovsansökningar bör därför en utökad rådgivning ges, i syfte att bibehålla traditionella material, färgtyper och en ursprunglig färgsättning.

Eventuella tillbyggnader bör ske med varsamhet och anpassas till den ursprungliga byggnaden. Vid tillkommande bebyggelse ska den nya byggnaden noga anpassas till befintlig äldre bebyggelse, vad gäller placering, utformning, materialval och färgsättning.

Gamla Folkets Hus har genom q ett tillräckligt skydd i detaljplan, där A-beteckningen dessutom säkerställer att byggnaden även i fortsättningen används för allmänt ändamål.

Om ny detaljplan upprättas bör även Missionshuset förses med q.

Gamla Folkets Hus

Villor i Kallhälls villastad

Ulvsättra gård (17)

Beskrivning

Ulvsättra gård är känd sedan 1500-talet. Den hörde då till Görvaln. Under 1950-talet började gårdens mark exploateras av Bolinders Drabantstad AB.

Huvudbyggnaden, som har en traditionell sexdelad plan, är troligen från 1700-talets slut eller 1800-talets början. På gården finns också en drängstuga och en före detta tvättstuga, som är av något senare datum.

Huvudbyggnaden är en våning hög med en inredd vind. Den är klädd med rödfärgad panel. Taket är brutet, har kupor och små fönster i takfallet, och täckt med rött lertegel. Även drängstugan och den före detta tvättstugan har röd träpanel och tegeltäckta sadeltak.

Ett par ekonomibygnader finns bevarade, även dessa är traditionellt avfärgade i falurött.

Ulvsättra gård ägs av Järfälla kommun.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 96:

”Ulvsättra är en av kommunens få bevarade kompletta gårdsmiljöer med mangård och ekonomibygnader. Manbyggnaden är med sin sexdelade plan dessutom en välbevarad hustyp som var vanlig på mindre herrgårdar och i undantagsfall på större bondgårdar”.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

För Ulvsättra gård gäller detaljplan D881122, där Q-beteckning för kulturresevat finns. Kulturresevatet omfattar även ekonomibygnaderna. Nya byggnader tillåts ej, men mindre byggnader som behövs för verksamheten kan få uppföras om de anpassas till den befintliga bebyggelsen.

Förslag till åtgärder

Q-märkningen i detaljplan ger gården ett tillräckligt skydd. Ingen ytterligare exploatering bör tillåtas i gårdens omedelbara närhet.

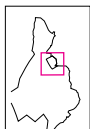

Gamla drängstugan idag bagarstuga

Ulvsättra gård, huvudbyggnad

Molnsättra gård (18)

Huvudbyggnaden uppfördes 1929 efter ritningar av arkitekt Wolter Gahn. Det vitputsade huset är två våningar högt och har ett tegeltäckt säteritak. Genom utformning och material ansluter byggnaden väl till den svenska herrgårds-traditionen. En äldre

flygel finns bevarad invid huvudbyggnaden. Ladugården och arbetarbostäderna är från 1800-talets slut.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 99:

”Molnsättras huvudbyggnad är ett välbevarat exempel på de herrgårdsbyggnader i historieromantiseringstil som uppfördes under 1900-talets första decennier. Mycket tack vare en väl fungerande betesdrift kan man i kulturlandskapet fortfarande avläsa den äldre lantliga prägel som hela Järfälla kommun hade före sekelskiftet 1900”.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

Molnsättra ingår i Järvafältets naturreservat. Reservatbestämmelserna omfattar dock inte byggnaderna, som ligger utanför själva reservatet. Enligt översiktsplanen avses områdesbestämmelser att införas.

Förslag till åtgärder

Det är av stor vikt att kulturlandskapet vid Molnsättra hålls öppet även i framtiden. Naturreservatsföreskrifterna bedöms ge ett tillräckligt skydd för detta.

I samband med att områdesbestämmelser införas bör också skyddsbestämmelser för delar av bebyggelsen införas. Det gäller i första hand huvudbyggnaden samt den äldre flygeln och de äldre ekonomibygnaderna.

Beskrivning

Molnsättra ligger invid Översjön och bildar ett eget naturreservat. Gården med omgivningar är privatägd.

Molnsättra finns omnämnt i 1539 års jordebok. Ett litet järnåldersgravfält tyder på att en förhistorisk bosättning kan ha funnits i området.

Molnsättra ligger i ett vackert kulturlandskap, som genom gårdens försorg hållits öppet genom framförallt betesdrift. Därigenom har stora delar av landskapet bibehållit en äldre prägel.

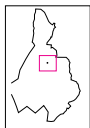

Molnsättra gård

Lilla Kärrboda (19)

Beskrivning

Torpet Lilla Kärrboda ligger på Kärrbodavägen i Polhem.

Lilla Kärrboda är känt sedan 1600-talet och har legat under Nibble gård. Den nuvarande bebyggelsen är dock tillkommen senare. Själva torpstugan är förmodligen uppförd i mitten av 1800-talet. En knuttimrad bod är av äldre datum, medan en rödfärgad ekonomibyggnad, numera riven, var något yngre.

Miljö

Torpet låg tidigare vid skogsranden, väl avskilt från annan bebyggelse. Till torpet kom man via en smal grusväg som slingrar sig genom skogen.

Den nuvarande torpstugan är en våning hög, med inredd vind. Väggarna är klädda med spontad panel, som målats faluröd. Fönsteromfattningar och snickerier är vitmålade. Sadel-taket är täckt av tegel, med en murad skorsten mitt på.

Vidare finns en knuttimrad bod och en större ekonomibyggnad, båda rödfärgade. På tomten finns fruktträd, lövträd och buskar.

Miljön störs idag något av Passadvägen och Kallhällsleden, men Lilla Kärrboda har ändå bevarat för en torpmiljö karaktäristiska drag och är därigenom en av de få som finns kvar i Järfälla.

År 2011 påbörjades utbyggnaden av ett nytt bostadsområde med småhus och lägenheter i mindre flerfamiljshus. Torpet och den närmast omgivande trädgården finns kvar mitt i området och torpet planeras att användas som samlingslokal. Även ett knuttimrat uthus finns kvar medan ladugården revs innan utbyggnaden

påbörjades. Grusvägen från Polhem finns kvar, men en stor del av den omgivande skogen har fällts.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 99:

”Lilla Kärrboda är med sina bevarade uthus, den slingrande grusvägen och den öppna marken en av Järfällas mycket få bevarade torpmiljöer”.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

Gällande detaljplan är från 2011-04-18. Torpet och uthuset har fått skyddsbestämmelser som bl a innebär rivningsförbud. Skogsvägen från Polhem har också fått skyddsbestämmelser.

Snickeridetalj från torpet

Lilla Kärrboda bod.

Den ska behållas i oförändrat skick och får inte förses med belysning.

Förslag till åtgärder

Skyddsbestämmelserna i detaljplanen bedöms som tillräckliga.

Lilla Kärrboda

Polhem (20)

Området har utgått som kulturhistoriskt värdefull miljö. En ny detaljplan från 2002-11-14 för villabebyggelse har inneburit att stora delar av den ursprungliga bebyggelsen har ersatts med ny villabebyggelse.

Den tidstypiska och välbevarade egnahemsvillan på Polhemsvägen 9 bör dock förses med skyddsbestämmelser om det blir aktuellt med en ny detaljplan i den norra delen av Polhem. ”Stjärnorp”, en av Järfällas bäst bevarade funkisvillor, på Polhemsvägen 4 är tyvärr rivna.

I övrigt är förändringarna så stora i och med att nästan alla sportstugor är rivna samt att tomterna styckats för ny bebyggelse att de kulturhistoriska värdena är borta.

Den för området gemensamma vattentumpen finns dock fortfarande kvar och ska enligt bestämmelser i detaljplanen bevaras.

Texten nedan har inte uppdateras.

Beskrivning

Polhem började bebyggas i början av 1930-talet, då en avstyckningsplan för villabebyggelsen upprättades. Tio år senare fanns ca 20 permanent bebodda fastigheter, det stora flertalet hade byggts av arbetare vid Bolinders. En avstyckningsplan för sportstugor upprättades 1946. I den sydöstra delen tillkom också en byggnadsplan för villor samma år.

Ett byggnadsförbud trädde i kraft 1952, i väntan på att vatten- och avloppsfrågorna skulle lösas. Först på 1980-talets mitt fortsatte utbyggnaden av Polhem, då ett område med låga flerfamiljshus började uppföras i den östra delen.

Hela Polhemsområdet avses på sikt att exploateras och planläggning av vissa delar pågår.

Idag ägs fastigheten dels av privata ägare, dels av Järfälla kommun.

Miljö

Karaktistiskt för den kulturhistoriskt värdefulla miljön inom det avgränsade området är

Tomternas utformning

- Tomterna är stora, ofta 1500 m² och uppåt. De är kuperade och saknar oftast avgränsningar. Utmed Polhemsvägen och Västanvägen, där permanent bebodda fastigheter ligger, är terrängen inte lika kuperad och tomterna åtskilda av staket.
- Generellt kan sägas att sportstugorna ligger på delvis anlagda naturtomter, medan flera av villatomterna är planterade med blommor, buskar och fruktträd.

Byggnadernas placering och utformning

- Både de permanent bebodda husen och sportstugorna ligger ofta centralt placerade på tomterna.

- Villorna är av egnahemstyp, uppförda i en våning med inredd vind. Sportstugorna är små och en våning höga.
- Taken är enkla sadeltak.

Material och färgsättning

- Fasaderna är klädda med träpanel. Sportstugorna har ofta tidstypisk stockpanel. Några av de permanent bebodda villorna är putsade.
- Färgskalan som helhet är hållen i ljusa färger. Även falurött och brunt förekommer.
- Taken är som regel täckta av rött lertegel.

Motiv för bevarande

”Järfälla kulturhistoriska miljöer” s 102:

”Sportstugorna och de enkla egnahemmen i Polhem är i hög utsträckning välbevarade sedan byggnadstiden och speglar härigenom på ett bra sätt hur denna enklare bebyggelse från 1930-1950-talen kunde se ut.

Karaktistiskt är också de stora naturtomterna med visst inslag av anlagda trädgårdar. Eftersom Polhem, tillsammans med Björkliden, kom att bli ett privatexploaterat alternativ till de Bolinderkontrollerade bostäderna i Kallhäll är området en viktig del av fabriken och samhällets historia”.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

För den del av Polhem där den kulturhistoriskt värdefulla miljön ligger gäller den ursprungliga planen A321025, men byggnadsförbud råder. En ny detaljplan för södra Polhem

Den gemensamma pumpen, Polhem

finns antagen och den första byggnadsetappen färdigställdes våren 2001. För centrala Polhem finns ett samrådsförslag till ny detaljplan som remissbehandlades våren 2001. Detaljplanens intention är att möjliggöra styckningar av befintliga fastigheter, så att en långsam förtätning med enfamiljshus kan ske.

Förslaget till detaljplan beräknas ställas ut under hösten 2001.

Förslag till åtgärder

Polhem kommer framöver att successivt genomgå stora förändringar. Dokumentation av bebyggelsen har genomförts i samband med exploateringen.

Även om en kulturhistorisk miljö är en komplex miljö där många komponenter samverkar och där inte minst byggnaderna är av stor betydelse, så måste man räkna med att flertalet äldre fastigheter i Polhem på sikt kommer att rivas. Det finns dock andra delar i miljön som bör bevaras, och därigenom höja kvaliteten på de nya områdena.

Av de befintliga byggnaderna vore det önskvärt att några kunde bevaras, såsom goda exempel på egnahemsbebyggelse.

Det gäller "Stjärntorp", Polhemsvägen 4, samt ett tidstypiskt och välbevarat egnahem på Polhemsvägen 9, vilket också föreslås i programmet för detaljplanering.

Nyare enfamiljshus efter styckningar av tomter, Polhem

Nyare enfamiljshus efter styckningar av tomter, Polhem

En av de äldre fastigheter som finns kvar, Polhem

Bolinders tjänstemannavillor (Lädersättravägen) (60)

Tjänstemannavillor vid Lädersättravägen

Beskrivning

De fem tjänstemannavillorna vid nuvarande Lädersättravägen ingår i ett större bebyggelsesammanhang, där Bolinders vid olika tidpunkter lät uppföra bostäder för sina anställda.

När Bolinders etablerade sig i Kallhäll i början av 1900-talet byggdes arbetarvillor för de anställda på båda sidor om järnvägen. 1927 tillkom det så kallade Ungkarlshotellet för ogifta arbetare. I början av 1940-talet uppfördes fem villor för tjänstemän inom företaget. 1945 påbörjades radhusen i Bolinderbyn. Ungefär samtidigt fick de anställda möjlighet att köpa tomter i Skogstorp och få förmånliga lån från företaget, lån som avskrevs i takt med anställningstiden. 1950 – 52 uppfördes flerbostadshusen vid Trehörningen. Dessa miljöer finns närmare beskrivna under miljö 12 respektive 15.

När det gäller tjänstemannavillorna så sökte Bolinders Fabriks Aktiebolag 1941 bygglov för två villor. En ny ansökan för ytterligare två villor gjordes 1942. Bygglovet för en femte villa inkom 1943. I ansökan angavs att villan tillverkades av Svenska Trähus. Inga arkitekter finns angivna i någon av bygglovsansökningarna och det är troligt att även de fyra första tjänstemannavillorna är tillkomna efter typritningar, möjligen från Svenska Trähus.

Villorna är likartade i sin utformning, med en rektangulär grundplan och med ett eller två framskjutande sidopartier. Fasaderna var ursprungligen klädda med locklistpanel, avfärgade i ljusa kulörer och med putsade cementgrunder. Taken var täckta med enkupigt lertegel.

Villorna är – med ett undantag – placerade nära gatan, så att en smal remsa av trädgården fungerar som förgård ut mot gatan. Tomterna är uppvuxna och lummiga med häckar, träd och planteringar.

Motiv för bevarande

De fem tjänstemannavillorna är en del av det samhälle med olika bostäder för sina anställda, som Bolinders byggde upp i Kallhäll. Villorna är

i stort sett välbevarade exteriört sedan byggnadstiden, även om mindre tillbyggnader skett i några fall.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

För villorna gäller byggnadsplan 1960-02-06. Planen togs fram för att möjliggöra ytterligare bebyggelse i både flerbostadshus och småhus. I planbeskrivningen nämns att utomplansbestämmelser gällt sedan 1942. Marken närmast gatan är prickad, vilket innebär byggnadsförbud. Byggnadsplanen föreskriver vidare endast bebyggelse i en våning och endast en huvudbyggnad. Inget skydd för de kulturhistoriska värdena finns.

Förslag till åtgärder

Bestämmelserna om förvanskningsförbud och varsamhetskrav i PBL bedöms som tillräckliga. Om det blir aktuellt med en ny detaljplan bör dock rivningsförbud införas.

Tjänstemannavilla vid Lädersättravägen

St Lukas kyrka (61)

Gällande bestämmelser och rekommendationer

St Lukas kyrka omfattas av kulturmiljölagens bestämmelser enligt särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet 1990-04-19. Det innebär att det är Länsstyrelsen som prövar eventuella ansökningar om åtgärder, både exteriört och interiört.

I beslutet finns följande punkter som man särskilt ska tänka på vid förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- kyrkans läge i stadsbilden och kyrkotomtens planering och vegetation
- material och färgsättning i anläggningens exteriör
- material, ytbehandling och färgsättning i anläggningens interiör
- kyrkorummets konstnärliga utsmyckning och inredning, tillkommen i ett sammanhang.

Förslag till åtgärder

St Lukas kyrka har tillräckligt skydd i kulturmiljölagen.

Beskrivning

St Lukas kyrka uppfördes åren 1976 - 1977 efter ritningar av arkitekten Jerk Alton, med bistånd av arkitekten Gunnar Algulin.

Kyrkan ingår som en del i en större anläggning som också rymmer församlingssal samt församlingsexpedition, verksamhetslokaler och tjänsterum. De olika funktionerna avspeglas också visuellt i byggnadens exteriör. Den är uppdelad i olika enheter med varierande höjd, där kyrkorummet utgör den högsta delen. Till anläggningen hör också ett fristående klocktorn som kröns av ett kors samt en kyrkotomt, planerad av landskapsarkitekterna Trudi och Kurt Gustafsson.

Byggnaden har en stomme av betong. Ytterväggarna är klädda med gult fasadtegel som murats i löpförband med en halvstens förskjutning. Taken är platta och plåttäckta.

Själva kyrkorummet har ett enhetligt materialval med gula tegelväggar och putsade ytor. Den konstnärliga utsmyckningen sätter sin prägel på interiören. Här finns bland annat två glasmålningar som går från golv till tak i koret samt ett mosaikfönster föreställande en oxe, som är en symbol för evangelisten Lukas, som fått ge namn åt kyrkan. De är utförda efter

skisser av konstnären Britta Reich-Eriksson, som även gjort altartavlan i fårskinnsmosaik. Kontrasten mellan de strama väggarna och mosaikfönstret är en viktig del i upplevelsen av kyrkorummet.

Dopfont, predikstol och altare är ritade av kyrkans arkitekt Jerk Alton.

Motiv för bevarande

St Lukas kyrka är en mycket god representant för en modern församlingskyrka med tillhörande lokaler för församlingens olika behov. Den är ritad av en av 1900-talets mest kända arkitekter inom kyrkoområdet, Jerk Alton, och har en genomtänkt utformning både exteriört och interiört. Det kulturhistoriska värdet förhöjs av kyrkorummets konstnärliga utsmyckning och inredning.

St Lukas kyrka i Kallhäll

St Lukas kyrka i Kallhäll, entré och klocktorn

Bolinders skola (62)

Objektet utgår eftersom byggnaden kommer att rivras.

Beskrivning

Kallhälls gamla skola uppfördes av Bolinders 1909 med tanke på att barnen till de anställda skulle få möjlighet att gå i skola på hemorten. Närmaste kommunala skola - Aspnässkolan - fanns i Jakobsberg. Bolinders bekostade byggnationen samt driften fram till 1931, då Järfälla församling tog över kostnaderna.

Skolbyggnaden inrymde ursprungligen två skolsalar, en för småskolan och en för folkskolan, båda i bottenvåningen. I övervåningen fanns en lägenhet om två rum och kök för småskoleläraren och en om tre rum och kök för folkskoleläraren.

Skolan stod på en murad och putsad grund. Fasaden var klädd med stående och liggande träpanel i falurött med vita snickeridetaljer, knutar och fönsteromfattningar. De småspröjsade fönstren åt söder var stora och höga och täckte en stor del av fasaden, så att skolsalarna skulle få maximalt ljusinsläpp. Åt norrsidan låg entréerna, både till skolsalen och till lägenheterna. Det brutna sadeltaket var klätt med lertegel. Det nedre takfallet är brant och takfotens horisontella linje bryts av övervåningens takkupor, medan det övre takfallet är lite flackare.

Byggnaden var i sitt originalutförande en mycket tidstypisk exponent för det nationalromantiska byggnadsideal som rådde vid denna tid. Under 1950-talets senare del förenklades fasaden kraftigt. De spröjsade fönstren förminskades och byttes mot perspektivfönster och hela byggnaden reveterades.

Däriigenom minskade tyvärr det kulturhistoriska värdet. I samband med diskussionerna om utbyggnad av Kallhälls centrum fördes diskussioner om möjligheterna att restaurera skolan och återge den dess gamla fasad, något som inte kom till stånd.

Byggnaden upphörde som skola vårterminen 1952. Från och med höstterminen detta år ersattes den av Ulvsättraskolan. Bolinders gamla skola användes därefter bland annat som kontor. Från 1999 och fram till rivningen disponerades undervåningen av Järfälla Konstforum och övervåningen av konstnärer.

Motiv för bevarande

Kallhälls gamla skola har ett starkt lokallistoriskt värde genom att den uppfördes av Bolinders och är en av de få kvarvarande byggnaderna från denna epok. Den är också intressant

Kallhälls gamla skola

Kallhälls gamla skola

Bolinders skola 1930-tal, Järfälla kommuns bildarkiv

som exempel på hur ett företag tidigt byggde och drev en egen skola, vid sidan av de kommunala, för att lösa skolfrågan för de anställdas barn.

Gällande bestämmelser och rekommendationer

En detaljplan för utbyggnad av Kallhälls centrum vann laga kraft 2015-10-05. Planen innebär att bostadsbebyggelse kommer att uppföras på den plats där skolan ligger idag. Skolan kommer att rivras under hösten 2016.

Förslag till åtgärder

En antikvarisk förundersökning av skolan genomfördes av Restaurator 2009, på uppdrag av Järfälla kommun. Skolan kommer att fotodokumenteras exteriört och interiört innan rivning.